

“THE GARDENS OF TRAVELS” BY HAJI ZAYN AL-ABIDIN SHIRVANI

Brilyant Abbasova¹

UDC: 910.4:82-92(5+4+6)"18"

LBC: 26.89(5+4+6)-8

HoS: 81

DOI: 10.33864/2790-0037.2025.v6.i3.72-79

Keywords:

Haji Zayn al-Abidin Shirvani,
Travelogue,
Riyaz al-Siyahat,
Hadaïq al-Siyahat,
Bustan al-Siyahat,
Geography,
Poetic language,
Eastern literature,
Abbasgulu Agha Bakikhanov

ABSTRACT

The work “Gardens of Travel” (“Riyaz al-Siyahat”) by Haji Zeynalabdin Shirvani, a distinguished 19th-century Azerbaijani traveler and intellectual, represents a significant scientific and geographical heritage. Based on his journeys across Asia, Europe, and Africa, the book contains extensive observations and historical, cultural insights. It has been highly praised by both Eastern and Western scholars and was notably used as a source by Azerbaijani educator Abbasgulu Agha Bakikhanov. In recent years, notable progress has been made in translating and studying this important work.

¹ Employee of the Institute of Oriental Studies of the Azerbaijan National Academy of Sciences; Baku, Azerbaijan

E-mail: rzalibrilyant3@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-6561-7646>

To cite this article: Abbasova, B. [2025]. “The Gardens of Travels” by Haji Zayn al-Abidin Shirvani. *History of Science journal*, 6(3), pp.72-79.

<https://doi.org/10.33864/2790-0037.2025.v6.i3.72-79>

Article history:

Received: 15.06.2025

Accepted: 03.09.2025

Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

HACI ZEYNALABDİN ŞİRVANININ “SƏYAHƏT BAĞLARI” ƏSƏRİ

Brilyant Abbasova¹

UOT: 910.4:82-92(5+4+6)"18"

KBT: 26.89(5+4+6)-8

HoS: 81

DOI: 10.33864/2790-0037.2025.v6.i3.72-79

Açar Sözlər:

Hacı Zeynalabdin Şirvani,
Səyahətnamə,
Riyaz əs-siyahət,
Hədəiq əs-siyahət,
Bustan əs-siyahət,
Coğrafiya,
Poetik dil,
Şərq ədəbiyyatı,
Abbasqulu Ağa Bakıxanov

ANNOTASIYA

“Səyahət bağları” əsəri XIX əsrin görkəmli maarifçi və səyyahı olan Hacı Zeynalabdin Şirvaninin elmi-coğrafi irsinin təcəssümüdür. Əsərdə müəllifin Asiya, Avropa və Afrika ölkələrinə etdiyi səyahətlər zamanı toplanmış zəngin müşahidələr, tarixi və mədəni məlumatlar yer alır. Əsər həm Şərq, həm də Qərb alimləri tərəfindən yüksək qiymətləndirilmiş, Azərbaycan maarifçisi Abbasqulu Ağa Bakıxanov tərəfindən də istinad mənbəsi kimi istifadə olunmuşdur. Müasir dövrdə bu əsərin tərcümə və tədqiqi istiqamətində mühüm işlər görülür.

¹ Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Şərqşünaslıq İnstitutunun əməkdaşı; Bakı, Azərbaycan

E-mail: rzalibrilyant3@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-6561-7646>

Məqaləyə istinad: Abbasova, B. [2025]. Hacı Zeynalabdin Şirvaninin “Səyahət bağları” əsəri. *History of Science jurnalı*, 6(3), səh.72-79.

<https://doi.org/10.33864/2790-0037.2025.v6.i3.72-79>

Məqalənin tarixçəsi:

Məqalə redaksiyaya daxil olmuşdur: 15.06.2025

Təkrar işlənməyə göndərilmişdir: 17.07.2025

Çapa qəbul edilmişdir: 03.09.2025

Copyright: © 2025 by AcademyGate Publishing. This article is an open access article distributed under the terms and conditions of the CC BY-NC 4.0. For details on this license, please visit <https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>.

«САДЫ ПУТЕШЕСТВИЙ» ГАДЖИ ЗЕЙНАЛАБДИНА ШИРВАНИ

Бриллиант Аббасова¹

УДК: 910.4:82-92(5+4+6)"18"

ББК: 26.89(5+4+6)-8

НоS: 81

DOI: 10.33864/2790-0037.2025.v6.i3.72-79

Ключевые слова:

Гаджи Зейналабдин
Ширвани,
Путешественные
записки,
Рияз ас-сияхат,
Хадаик ас-сияхат,
Бустан ас-сияхат,
География,
Поэтический язык,
Восточная литература,
Аббасгулу Ага
Бакиханов

АННОТАЦИЯ

«Сады путешествий» являются воплощением научно-географического наследия выдающегося просветителя и путешественника XIX века Гаджи Зейналабдина Ширвани. В произведении отражены богатые наблюдения автора, собранные во время путешествий по странам Азии, Европы и Африки, а также историческая и культурная информация. Это произведение было высоко оценено как восточными, так и западными учёными и использовалось как источник азербайджанским просветителем Аббасгулу Агой Бакихановым. В наше время ведется важная работа по переводу и исследованию этого произведения.

¹ Сотрудник Института востоковедения Национальной академии наук Азербайджана; Баку, Азербайджан

E-mail: rzalibrilyant3@gmail.com

<https://orcid.org/0009-0009-6561-7646>

Цитировать статью: Аббасова, Б. [2025]. «Сады путешествий» Гаджи Зейналабдина Ширвани. *Журнал History of Science*, 6(3), с.72-79.

<https://doi.org/10.33864/2790-0037.2025.v6.i3.72-79>

1. Giriş

Hacı Zeynalabdin Şirvani - XIX əsrin əvvəllərində yaşamış nüfuzlu səyyah, maarifçi, alim və ədəbi şəxsiyyət olmuşdur. O, Şamaxı şəhərində anadan olmuş, uşaqlıq və gənclik illərində Kərbəla və digər İslam mərkəzlərində təhsil almışdır. Ərəb, fars və türk dillərində dərin biliyə malik olan Şirvani, elmə və coğrafiyaya olan marağı ilə seçilirdi. O, Asiya, Avropa və Afrika ölkələrinə səyahətlər edərək zəngin müşahidələr aparmış, bu səfərləri həm də elmi, etnoqrafik və mədəni araşdırmalar üçün fürsətə çevirmişdir. Onun ən məşhur əsəri olan "Riyaz əs-siyahət" yalnız coğrafi məlumatları deyil, həm də dövrünün siyasi və mədəni panoramasını təqdim edir. Bu baxımdan Hacı Zeynalabdin Şirvani təkcə səyyah deyil, həm də dərin elmi və fəlsəfi düşüncəyə sahib bir səyyah kimi tanınır.

2. Hacı Zeynalabdin Şirvaninin həyatı və elmi fəaliyyəti

Hacı Zeynalabdin Şirvani XIX-cu əsrin əvvəllərində yaşayan tanınmış səyyah, maarifçi, alim və ədəbi şəxsiyyətlərdən biri hesab olunur. Bu tanınmış səyyah Hacı Zeynalabdin ibn İsgəndər Şirvani Nemətullahi 16 avqust 1780-ci ildə Şamaxı şəhərində dünyaya gəlmişdir. Şirvani uşaq yaşlarında olarkən ailəsi ilə birlikdə Kərbəla şəhərinə köçürlər, uşaqlıq illərini Şamaxı və Kərbəlada keçirmiş, ibtidai təhsilini də burada almışdır. Ərəb, fars və türk dillərində mükəmməl biliyə sahib idi. Ümumiyyətlə desək, gənc yaşlarından elmə, coğrafiyaya və dini-fəlsəfi biliklərə maraq göstərmişdir. Eyni zamanda o, kitab mütaliə etməyi çox sevirdi, ərəb, fars, türk və hind dillərində olan mənbələri mütaliə edərdi. Hacı Zeynalabdin Şirvani uzun illər boyunca Asiya, Avropa və Afrika ölkələrinə səyahətlər etmişdir. O, İran, Türkiyə, Hindistan, Ərəbistan, Yəmən, Misir, həmçinin Avropanın bəzi şəhərlərində olmuşdur. Bu səfərlər ziyarət və şəxsi məqsədlərlə yanaşı, eyni zamanda elmi, mədəni, etnoqrafik məlumatlar toplamaq məqsədi daşıyırdı.

Hacı Zeynalabdin Şirvaninin ölüm tarixi və yeri haqqında müxtəlif fikirlər irəli sürülür. Hacı Zeynalabdinin vəfat tarixi və onun dəfn edildiyi yer haqqında ziddiyyətli məlumatlar vardır. Çoxlu mənbələri araşdırdıqdan sonra belə məlum olur ki, Şirvani hicri-qəməri tarixi ilə 1253-cü ildə (1837-38) Qırmızı dənizi keçərkən gəmidə vəfat etmişdir. Səyyah Ciddə şəhərində Ummına Həvva qəbiristanlığında dəfn edilmişdir [1, s.16].

Onun əsərləri bu gün də şərqşünaslıq, ədəbiyyat, coğrafiya və etnoqrafiya sahəsində dəyərli mənbə kimi istifadə olunur.

3. "Səyahət bağları" əsəri və onun xüsusiyyətləri

Bu tanınmış səyyah, alim, coğrafiyaşünasın əsərləri çox məşhurdur. "Səyahət bağları" ("Riyaz əs-siyahət"), "Səyahət bağçaları" ("Hədayiq əs-siyahət") və "Səyahət bustanı" ("Bustan əs-siyahət") kimi əsərləri ona dünya şöhrəti gətirmişdir.

Hacı Zeynalabdin Şirvaninin qələmə aldığı əsərlərin adları sadəcə təsadüfi seçilmiş başlıqlar deyil, müəllifin düşüncə sistemindəki poetik simvolizmin əksidir. Onun "Riyaz əs-siyahət" ("Səyahət bağları"), "Hədayiq əs-siyahət" ("Səyahət bağçaları") və "Bustan əs-siyahət" ("Səyahət bustanı") adlandırdığı səyahətnamələri bir-birini tamamlayan üçlük təşkil edir. Bu əsərlərin adlarındakı riyaz, hədayiq, bustan sözləri ərəbcədə eyni mənaya – bağ, gülistan, çiçəklərlə dolu təbiət mənasında istifadə edilir. Bu isə müəllifin səyahətləri yalnız coğrafi keçidlər yox, həm də mənəvi və estetik təcrübə kimi təqdim etmək istədiyini göstərir. Belə bir yanaşma onu yalnız səyyah yox, həm də ədəbi-fəlsəfi düşüncəyə sahib bir maarifçi kimi təqdim edir.

Hacı Zeynalabdin Şirvaninin məşhur üç əsərinin hər birinin adı eyni ahəngə köklənib. "Riyaz əs-siyahət" də, "Hədayiq əs-siyahət" də, "Bustan əs-siyahət" də üç fərqli ad olsa da, mənaları yaxın və oxşardır. Bu sərlövhələrdə "səyahət" sözündən əvvəlki kəlmələrin üçünün də mənası elə bağ-bağça, gülistan, çiçəklər məskəni deməkdir. Elə həmin əsərin içərisində də fəsillərə ad verərkən həmin xətti davam etdirir, bölmələrə bağ-bağata uyğun başlıqlar qoyur [Hüseynov, 2024].

Bu əsərlərdən ən məşhur hesab olunan “Riyaz əs-siyahət” (“Səyahət bağları”) əsəridir. Əsər səyyahın uzun illər boyunca apardığı müşahidələrin və topladığı biliklərin nəticəsidir. Bu əsər yalnız coğrafi məlumatları əhatə etmir, eyni zamanda dövrünün siyasi, iqtisadi və mədəni vəziyyətini də əks etdirir. Əsərin yazılma prosesi bir neçə mərhələdə baş vermişdir və bu da müəllifin topladığı materialları müəyyən bölgələrə görə ayrıca işləməsi ilə izah olunur. Bu cür sistemli yanaşma Şirvaninin tədqiqatçı səyyah olaraq peşəkarlığını ortaya qoyur. Riyaz əs-siyahət”in önəmli hissəsi hicri-qəməri tarixi ilə 1237-ci ildə (1821-1822) Qomşədə qələmə alınmışdır [1, s.36]. Əsərin ikinci hissəsi isə 1827-ci ildə Şiraz şəhərində tamamlanmışdır [Bakıxanov, 1951].

4.Hacı Zeynalabdin Şirvaninin farsdilli əsərlərində poetik dil və ədəbi üslub

Şirvaninin “Riyaz əs-siyahət”, “Hədayiq əs-siyahət” və “Bustan əs-siyahət” əsərləri fars dilində yazılıb. Əsərlərinin çoxu səyahətnamə janrına aid olsa da, onların içində şeir dili, sufi terminologiyası, Quran sitatları, atalar sözləri və klassik şairlərə (Sədi, Hafiz, Firdovsi və s.) istinadlar geniş yer tutur. Bu mətnlər sadəcə informativ deyil - ədəbi-ritorik zəngin mətnlərdir. Lakin çox təəssüf ki, tərcümə nə qədər mükəmməl olsa da orijinal həmişə orijinaldır. Tərcüməçi Şahin Yəhyayevin Azərbaycan dilinə tərcümə etdiyi Şirvaninin Riyaz əs-siyahət əsərində bu üslubun qorunub saxlanmasına çalışdığı açıq-aşkar hiss olunur. Bu isə tərcümə işinə məsuliyyətli yanaşmanın bariz nümunəsi hesab edilə bilər.

5.Ədəbi Üslubun Əsas Xüsusiyyətləri:

5.1.Metaforik dil

Məsələn, o, Misiri sadəcə “Nil sahilində dövlət” adlandırmır, belə yazır: “Nilin göz yaşıyla suvarılmış torpaq – hər dənəsi hikmətlə doludur”. Bu tərz, sadəcə coğrafi məlumat yox, bədii obraz yaradır.

5.2.Quran ayələri və ərəb-fars şeiri ilə zəngin olan üslub

Bəzən elə bir cümlə qurur ki, onun içində:

- Quran ayəsi (təhrifsiz),
- Hafizdən bir beyt (tərcüməsiz),
- Öz müşahidəsi (səyahətə dair),

bir birilə birləşir. Bu, sufi-mənəvi təfəkkürün mətnə yansıyış formasıdır və çox nadir strukturdur.

5.3.Əruz və nəsr arasında keçid:

O, bəzi bölmələrdə nəslə yazır, lakin qəfil şəkildə əruz vəznində beytlər daxil edir. Bunlar ya öz yazdığı şeirlərdir, ya da sitatlardır. Məsələn:

“Bu diyarın axşamı Hüzün içində qərğ olmuş bir göz kimidir”

Ardınca:

"به شب های بی فروغ هند، چراغ دل را هم خاموش می کنند"

Yəni: “*Hindistanın işıqsız gecələri qəlbin çırağını da söndürür*”. Bu tərz həm poetik, həm filosofik, həm də vizual dəyərlidir.

“Riyaz əs-siyahət” təkcə Şərqdə deyil, həm də Qərb alimləri tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. Onun zəngin məlumat bazası, tədqiqat xarakterli təsvirləri və orijinal müşahidələri bu əsəri sadəcə səyahətnamə yox, həm də tarixi-coğrafi mənbə səviyyəsinə qaldırır. Avropa şərqşünasları bu əsəri uzun müddət tədqiqatlarında əsas istinad mənbəsi kimi qəbul etmişlər. Bu da göstərir ki, Şirvaninin müşahidələri yalnız məhdud coğrafiyaya deyil, həm də ümumbəşəri elmi baxış bucağına malik idi. B. A. Dorn “Riyaz əs-siyahəti” “ən yaxşı kamil mənbə” hesab etmiş və onun üçüncü fəslini öz əsərinə “*Xəzər dənizinin cənub sahili ölkələrinin tarixi barəsində İslam mənbələri*” adı ilə daxil etmişdir [1, s.36].

Ş. Rio “Riyaz əs-siyahəti”-a “*geographical work with copious historical and biographical notices*”- tarixi və bioqrafik məlumatlarla zəngin olan coğrafi bir əsər adlandırır [Quliyev, 1960, s.97].

Hacı Zeynalabdin Şirvaninin "Riyaz əs-siyahət" əsəri Azərbaycanda da elmi dairələrdə erkən dövrdə tanınmağa başlanmışdır. Onun ilk tədqiqatçılarından biri məşhur maarifçi və alim Abbasqulu Ağa Bakıxanov olmuşdur. Bakıxanov yalnız əsərlə tanış olmaqla kifayətlənməmiş, ondan istifadə edərək öz məşhur "Gülüstanı İrəm" əsərində zəngin məlumatlar toplamışdır. Bu fakt Şirvaninin əsərinin XIX əsrdə artıq ciddi elmi mənbə statusu qazandığını sübut edir. Abbasqulu Ağa Bakıxanov söyləmişdir: "Bu əsər zəngin və faydalı bir xəzinədir" [Bakıxanov, 1951, s.351].

"Riyaz üs-siyahə"ni Azərbaycan alimlərindən ilkin oxuyub araşdıran Abbasqulu ağa Bakıxanov idi. "Riyaz üs-siyahə"nin ikinci hissəsi Qüdsinin şəxsi kitabxanasında olmuşdu və əsər onun "Gülüstan i-İrəm"-i işləyərkən topladığı mənbələrdən biri idi. Bakıxanovun vəfatından sonra həmin əlyazmanı həyat yoldaşı Səkinə xanım 1852-ci ildə Sankt-Peterburqdakı Asiya muzeyinə bağışlamışdı. Elə həmin il bu dəyərli hədiyyə haqqında Rusiya Xalq Təhsili Nazirliyinin jurnalında dərc edilən xəbər şərqşünasların diqqətini həm Hacı Zeynalabdin Şirvaninin özünə, həm də bu əsərə daha da artırır [Hüseynov, 2024].

Bugünkü qloballaşma şəraitində tarixi irsin yenidən elmi dövriyyəyə daxil edilməsi və beynəlxalq miqyasda tanınması mühüm məsələdir. Hacı Zeynalabdin Şirvaninin əsərləri bu baxımdan misilsiz potensiala malikdir. Onun səyahətnamələri yalnız Azərbaycan üçün deyil, eyni zamanda Hindistan, Pakistan, Səudiyyə Ərəbistanı və digər Şərq ölkələri üçün də bir çox məlumat boşluqlarını dolduracaq səviyyədə zəngin mənbə rolunu oynaya bilər. Azərbaycan elminin qarşısında dayanan əsas vəzifələrdən biri Zeynalabdin Şirvaninin bütün mövcud əsərlərinin yazıldığı farsçada nəşri ilə yanaşı həm Azərbaycan, həm ingiliscəyə tərcümələrinin təşkili yolunda sistemli iş aparmaqdır. Bu irs müasir dünya elminə əlçatan olduğu təqdirdə Yaxın və Orta Şərqlə bir çox xalqları, ilk növbədə Hindistan, Pakistan, Səudiyyə Ərəbistanı və digərləri Zeynalabdin Şirvani əsərlərinin onlar üçün dünənlərini daha yaxşı bilməkdən ötrü necə nadir mənbə olduğunu daha artıq dərk edəcəklər. Bu isə böyük alimimizin məhəlli çərçivələrdən bir az da geniş üfüqlərə çıxaraq məhz dünya elminin bənzərsiz korifeylərindən olması həqiqətinin hər kəsə əyaniliyi və bütövlüyü ilə çatdırılması üçün meydan açacaqdır [Hüseynov, 2022, s.34].

Hacı Zeynalabdin Şirvaninin zəngin elmi irsi yalnız XIX əsrdə deyil, müasir dövrdə də müxtəlif tədqiqatçıların maraq dairəsindədir. Onun "Riyaz əs-siyahət" və digər səyahətnamələri üzərində aparılan yeni tərcümələr və elmi araşdırmalar bu əsərlərin müxtəlif aspektlərini açmağa imkan verir. Xüsusilə Azərbaycan alimlərinin bu sahədəki fəaliyyəti qeyd olunmalıdır.

Hacı Zeynalabdin Şirvaninin "Riyaz əs-siyahət" əsəri üzərində bir sıra tədqiqatçılar araşdırmalar aparmış və bu əsərin müxtəlif aspektlərini işıqlandırmışlar. Bu sahədə fəaliyyət göstərmiş bəzi alim və tədqiqatçıların adlarını qeyd edək. Beləki, Şirvani irsinin doğma dilimizə tərcüməsi və tanıtılmasında sovet dövründə Ağamir Quliyev, Ə. Ə. Əlizadə və T. A. Məhərrəmov və müstəqillik dövründə isə Rafael Hüseynov, Zakir Eminov və Şahin Yəhyayev kimi dəyərli alim və tədqiqatçılar mühüm işlər görmüşlər.

Hacı Zeynalabdin Şirvani Nemətullahi sadəcə bir səyyah deyil, həm də fərqli sivilizasiyaların mədəniyyətləri arasında körpü yaradan düşüncə adamı idi. Onun səyahətləri yalnız coğrafi ərazilərin təsviri ilə məhdudlaşmır, bu bölgələrin ictimai strukturu, fəlsəfi dünyagörüşü, ədəbiyyatı və mədəniyyətinə dair dərin müşahidələrlə zəngin olurdu. Şərqlə Qərb arasında fikir mübadiləsinin mühüm tarixi mərhələsində yaşamış Şirvani, Asiya, Avropa və Afrika xalqları haqqında yazdıqları ilə həmin dövrün ictimai fikir tarixində əhəmiyyətli iz qoymuşdur. O, öz əsərlərində fərqli xalqların adət-ənənələrinə və tarixi təcrübələrinə obyektiv və maraqlı yanaşması ilə seçilir. Şirvani Nemətullahi özünün "Riyaz əs-siyahət", "Hədayiq əs-siyahət" və "Bustan əs-siyahət" adlı əsərlərində Asiya, Avropa və Afrika xalqlarının mədəniyyəti, ictimai fikri, fəlsəfəsi, ədəbiyyatı və tarixi haqqında qiymətli məlumatlar verib [6].

“Riyaz əs-siyahət” (“Səyahət bağları”) əsəri təkcə Şirvaninin müşahidə etdiyi faktların sadə xronologiyası deyil, həm də dövrün ruhunu, mədəni dəyərlərini və cəmiyyətlərin ideoloji mahiyyətini anlamaq üçün yazılmış bir elmi xülasədir. Bu səbəbdən, bu əsər bir sıra məşhur tədqiqatçılar tərəfindən yüksək qiymətləndirilmişdir. Məsələn, Azərbaycan maarifçisi və tarixçisi Abbasqulu Ağa Bakıxanov bu əsəri “zəngin və faydalı xəzinə” adlandırmış, rus akademiki B.A.Dorn onu əsas mənbə kimi qəbul etmişdir. Rus şərqşünası N.V. Xanikov, azərbaycanlı maarifçi F.Köçərli, rus etnoqrafı və səyyahı N. N. Mikluxo-Maklay, fransız şərqşünası Anri Massen kimi tanınmış alimlər də bu əsərin elmi və tarixi dəyərini xüsusi vurğulamışlar. *Azərbaycanlı tarixçi A.A.Bakıxanov, rus tarixçisi akademik B.A.Dorn, rus şərqşünası N.V.Xanikov (1819-1878), azərbaycanlı maarifçi F.Köçərli (1863-1920), rus etnoqraf və səyyahı Nikolay-Nikolayeviç Mikluxo-Maklay (1846-1888), fransız şərqşünası Anri Massen (1886-1969) çox böyük qiymət verdiyi “Səyahət bağları” adlı əsərin Azərbaycan oxucusuna çatdırılmasında AMEA Şərqşünaslıq İnstitutunun İran tarixi və iqtisadiyyatı şöbəsinin elmi işçisi Şahin Yəhyayevin böyük rolu olmuşdur.*

6.Nəticə

Hacı Zeynalabdin Şirvaninin “Səyahət bağları” əsəri təkcə Azərbaycan elmi üçün deyil, həm də dünya elmi və mədəniyyəti üçün əvəzolunmaz bir irsdir. Onun əsəri coğrafi informasiyanı estetik və fəlsəfi baxışlarla birləşdirərək unikal bir səyahətnamə nümunəsi yaratmışdır. Bu əsər həm Şərq, həm də Qərb alimləri tərəfindən yüksək qiymətləndirilmiş, müxtəlif dillərə tərcümə olunmuş və elmi mənbə kimi istifadə edilmişdir. Xüsusilə onun təsvir etdiyi ərazilər və müşahidələr müasir tədqiqatlar üçün zəngin faktlar təqdim edir. Bu səbəbdən, Şirvaninin irsinin qorunması və geniş ictimaiyyətə təqdim olunması mühüm əhəmiyyət daşıyır. Onun əsərləri gələcək nəsillər üçün həm elmi, həm də mədəni zənginlik mənbəyi kimi çıxış edə bilər.

7.REFERENCES

1. Shirvani, H. Z. (2024). *Gardens of travel: Riyaz al-siyahat* (Part II, Volume I) (Z. Eminov, Academic ed.; Sh. Yahyayev, Trans.). Baku: Optimist MMC Publishing, 546 p. (in Azerbaijani)
2. Huseynov, R. (2024). The traveler's final stop. *525th Newspaper*. (in Azerbaijani)
3. Guliyev, A. (1960). Some foreign scholars about Haji Zeynalabdin Shirvani. *Scientific works of the Institute of Oriental Studies*, Vol. II, 128 p. Baku: Academy of Sciences of the Azerbaijan SSR Publishing. (in Azerbaijani)
4. Bakikhanov, A. A. (1951). *Gulistani Iram*. Baku: Academy of Sciences of the Azerbaijan SSR Publishing, 302 p. (in Azerbaijani)
5. Huseynov, R. (2022). The endless travels of Haji Zeynalabdin Shirvani. *Risale. Journal of Scientific Research*, 2(23), 7–38. (in Azerbaijani)
6. Fuyuzat. (n.d.). A book titled *Gardens of travel by Haji Zeynalabdin Shirvani has been published*. https://fuyuzat.az/h-z-sirvaninin-seyahet-baglari-adli-kitabi-nesr-edilib/?utm_source=chatgpt.co (in Azerbaijani)
7. Shirvani, H. Z. (2024). *Gardens of travel: Riyaz al-siyahat* (Part II, Volume II) (Z. Eminov, Academic ed.; Sh. Yahyayev, Ed.; A. Melikov, Trans.). Baku: Optimist MMC Publishing, 488 p. (in Azerbaijani)

ƏDƏBİYYAT

1. Şirvani, H. Z. (2024). *Səyahət bağları: Riyaz əs-siyahət* (II hissə, I cild) (Z. Eminov, Elmi red.; Ş. Yəhyayev, Trans.). Bakı: Optimist MMC Nəşriyyatı, 546 s.
2. Hüseynov, R. (2024). Səyyahın son dayanacağı. *525-ci qəzet*.
3. Quliyev, A. (1960). Bəzi xarici ölkə alimləri Hacı Zeynalabdin Şirvani haqqında. *Şərqşünaslıq İnstitutunun elmi əsərləri*, II cild, 128 s. Bakı: Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı.

4. Bakıxanov, A. A. (1951). *Gülüstani-İrəm*. Bakı: Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası Nəşriyyatı, 302 s.
5. Hüseynov, R. (2022). Hacı Zeynalabdin Şirvaninin bitməyən səyahətləri. *Risalə. Elmi araşdırmalar jurnalı*, No2.2022(23), s.7-38
6. Fuyuzat. (n.d.). Hacı Zeynalabdin Şirvaninin "Səyahət bağları" adlı kitabı nəşr edilib. https://fuyuzat.az/h-z-sirvaninin-seyahet-baglari-adli-kitabi-nesr-edilib/?utm_source=chatgpt.co
7. Şirvani, H. Z. (2024). *Səyahət bağları: Riyaz əs-siyahət* (II hissə, II cild) (Z. Eminov, Elmi red.; Ş. Yəhyayev, Red.; Ə. Məlikov, Trans.). Bakı: Optimist MMC Nəşriyyatı, 488 s.